ALEX.

ŞTEFĂNESCU

„Prim plan"

„Dacă nu exista, Mircea Dinescu trebuia inventat", scrie Alex. Ştefanescu în chiar cea dintîi frază a articolului consacrat poetului ***Elogiilor de cînd eram mai tînăr.*** După cîteva alerte ^date bibliografice, el continuă cu o fixare a locului poetului în contextul debutului său intempestiv: *„Cînd a apărut Mircea Dinescu în poezia noastră, «necuvintele» lui Nichita Stănescu erau considerate de mulţi autori şi chiar de cititori (adeseori din snobism) singurul limbaj liric posibil. Prezentau, printre altele, avantajul că făceau greu de sesizat lipsa de înzestrare a celor care le foloseau (situaţie paradoxală, deoarece inventatorul lor era mai mult decît înzestrat), în plini' glorie a necuvintelor, Mircea Dinescu a propus o poezie compusă dm cuvinte şi a făcut-o cu atît aplomb, cu atîta ingenuitate şi mai ales cu atîta talent, incit a apărut tuturor ca un inaugurator".* Aceste abrupte consideraţii sînt sprijinite mai puţin, cum ar fi fost poate de aşteptat, pe analiza textelor şi mai mult de psihologia autorului, prinsă în două portrete sugestive. 11 reproduc pe al doilea: *„Mircea Dinescu devine, în această perioadă a evoluţiei sale, un şerif la New York, un Charles Chaplin cu o floare la butonieră, sfidînd ropotul asurzitor al marşului realităţii, un omuleţ al lui Gopo care duce degetul la gură şi cere linişte cînd o explozie nucleară ameninţă să tulbure somnul unui copil".* Şi articolul se încheie cu o privire de sus, menită să aibă efectul căderii unei cortine: „ *Mircea Dinescu, cu farmecul său de fiinţă liberă, conferă autenticitate şi forţă de persuasiune poeziei de atitudine socială".* Acest scenariu se repetă, cu variaţii obligatorii, în aproape toate cele treizeci şi cinci de articole care alcătuiesc recentul ***Prim plan*** (Editura *Eminescu)* al lui'Alex. Ştefanescu şi pe care revista ,,Tomis" le-a găzduit cîndva ca pe tot atîtea capitole ale unei proiectate şi mereu amînate ***Istorii exacte a literaturii române contemporane.***

Pornind de aici, ne putem face o idee limpede atît de intenţiile autorului, cît şi de mijloacele de care el se slujeşte. Alex. Ştefanescu este un critic foarte talentat, care şi-a făcut mîna, cum se spune, în gazetărie literară (şi nu numai literară). Am remarcat şi altă dată că el şi alţii dintre confraţii lui de vîrstă vin în cronica şi recenzia de carte nu dinspre învăţămînt, ca înaintaşii lor, care de la întemeierea disciplinei, au fost de obicei profesori, fie de liceu, fie de uni-, ersitate, ci dinspre gazetărie. Acum vreo douăzeci de ani a existat o polemică pe această temă, unora dintre profesorii noştri părîndu-li-se că tinerii

publicişti care eram noi pe atunci contravin, în articolele din reviste, normelor de seriozitate ştiinţifică în vigoare, însă, lăsînd la o parte această din urmă impresie, care exprima doar o furie de moment, o adevărată ruptură metodologică şi stilistică între critica didactică şi cea publicistică nu se produsese încă şi poate nu s-a produs nici mai tîrziu; în orice caz, deosebirile de obiect, de obiectiv şi de ton sînt mult mai mari astăzi decît ieri. Dintre toţi comentatorii actualităţii literare, Alex. Ştefănescu este cel mai departe de didacticismul (oricît de bine ascuns) al cronicii tradiţionale, şi cel mai avansat pe drumul unei întîmpinări de tip jurnalistic, care are alte standarde şi se adresează, în principiu, unui public nou. într-un fel, articolele lui seamănă din ce în ce mai mult cu ale cronicarilor din presa franceză de azi, un Angelor Rinaldi, de pildă.

Extrasele din textul despre Mircea Dinescu sînt semnificative şi putem demonstra, pe baza lor, felul în care Alex. Ştefanescu îşi concepe comentariile. Se caută, .mai întîi, o formulă epatantă de introducere, menită să creeze o impresie de spectaculos şi să atragă atenţia cititorului obosit, *„în deceniul şapte, Marin Sorescu era la fel de popular în România ca Johann Strauss, în Austria, Ia sfirşitul secolului XIX".* Aşa începe articolul despre autorul lui ***Iona.*** Pandantul este formula finală, de acelaşi tip. Iată cum se încheie articolul despre C. Ţoiu: *„După ce a mai dat publicităţii o culegere de articole - **Alte** pretexte,* 1977 *— scrise mai demult, el a fost parcă absorbit definitiv de un cult al **Galeriei** cu viţă **sălbatică,** administrîndu-i gloria şi încercînd fără succes să fugă de ea prin scrierea altor romane".* Ai doilea element al scenariului este găsirea unui punct de interes în jurul căruia să se rotească discuţia, căci nu poate fi niciodată vorba în aceste texte foarte concise de descriere minuţioasă a cărţilor, ci doar de sugerarea facturii şi însemnătăţii lor. Am văzut că la Dinescu „problema" centrală era modificarea tipului de poezie dominant datorat influenţei lui Nichita Stănescu. La George Bălăiţă, acest punct de interes maxim este oferit de ideea că romancierul ar fi întins criticilor, în ***Lumea în** două zile,* o adevărată capcană, în sensul că a scris exact romanul - plin de presupuse simboluri, etajat ca o plăcintă de foi, esoteric etc. - pe care supercititorii epocii îl pretindeau spre a-şi valorifica înclinaţiile lor preponderent hermeneutice. în cazul lui V. Em. Galan, „problema" e dată de astronomica distanţă dintre notorietatea pe care autorul romanului ***Bărăgan*** a avut-o cîndva şi anonimatul în care se află el în deceniile din urmă. A treia însuşire a articolelor este predilecţia pentru portret şi, încă, nu pentru unul izvorît din operă, ci pentru unul care combină împrejurări reale, amintiri,

observaţii, cu situaţii pur literare. Un portret, aşadar, mai curînd de reporter decît de critic, memorabil adesea, căci Alex. Ştefănescu are inteligenţă şi umor, un portret picant şi captivant. *„(V. Em. Galan) locuieşte, ca şi M. Beniuc, pe Grădina Bordei, stradă încărcată de verdeaţă, dar, spre deosebire de poet, nu primeşte vizitatori. Are mai curînd atitudinea lui Niculae Moromete din* ***Marele singuratic*** *(care, la rîndul lui, urma un îndemn al lui Voltaire): stă izolat de lume şi îşi lucrează singur grădina. Poartă o salopetă chiar de grădinar, înainte de a reteza cu foarfecă o mlădiţă uscată de trandafir, o cercetează de foarte aproape, prin numeroasele sale dioptrii, şi o pipăie cu mişcări nesigure, de om cu sănătatea şubredă. Cînd împingi portiţa scîrţiitoare şi îţi exprimi dorinţa de a-i vorbi, te priveşte, bineînţeles, cu suspiciune, apoi te întreabă de-a dreptul: «Din partea cui vii?» întrebarea în loc să te ofenseze, te impresionează, facîndu-te să te gîndeşti la drama celui care de mulţi ani aşteaptă un mesager. «Nu vin din partea nimănui. Poate din partea istoriei literaturii...»".* Aceste portrete, ca un fel de **croquis de memoire** ale lui Jean Cau trecut la critică literară propriu-zisă, conţin nota lor netăgăduită de intuiţie. Ele pot fi cîteodată extrem de maliţioase ori chiar nedrepte. *„După demersurile sisifice pe care le-a făcut pentru a publica ediţia a doua din* ***Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*** *a lui G. Călinescu (act de exemplar devotament, încununat de succes), Al. Piru şi-a îngăduit să povestească şi el istoria literaturii române. Să o povestească de parcă s-ar afla pe o insulă, în mijlocul oceanului, departe de fişierul său şi de rumoarea cafenelelor literare, pentru un Vineri care îl ascultă nemişcat, atent mai ales la perfecta articulare 'a frazelor".* Ironia trece, în astfel de împrejurări, pragul care o desparte de cruzime şi uşurinţa caracterizării face pasul spre frivolitate: *„Şt. Aug. Doinaş, cu structura sa de om profund serios, satisface conştiincios aceste aşteptări, introducînd cu maximă punctualitate rimele necesare şi concepîndfinaluri apoteotice. Cînd încearcă, totuşi, să cocheteze cu un artist, să devină imprevizibil, el seamănă cu fata bătrînă din* ***Vară şi fum,*** *care, sfătuită să meargă legănînd din şolduri, o face stîngaci, ca şi cum ar şchiopăta",* în al patrulea rînd, cum s-a putut deja observa din citate, limbajul acestei critici este potrivit cu scopul lui principal, de a obţine un anume succes de public. Alex. Ştefănescu este expert în comparaţii şocante şi aproximative: numeroasele traduceri l-au transformat pe Marin Sorescu *„ într-un Ilie Năstase al poeziei româneşti"* sau *„C. Ţoiu a dovedit că este nu un crai de Curtea-Veche, ci un Giuseppe Tomasi di Lampedusa".* Caracterizările ori definiţiile lui apelează de regulă la termeni din

domenii (cinematograf, politică, sport) care, dacă n-au legătură cu literatura, sînt bine cunoscuţi cititorului mediu. Trebuie să admit că mie mi s-a făcut o favoare, comparat fiind cu o... balerină.

Ar fi incorect să neg valoarea şi eficacitatea acestui mod de critică. De multe ori, observaţiile şi analizele lui Alex. Ştefănescu sînt originale şi au o percutantă care nu-ţi permite să le uiţi uşor. Cu unele dintre ele (şi cu expresia lor) sînt, fireşte, de acord: „escamotarea" eului în lirica bătrîneţii lui Blaga; funcţia de „trezorier" al operei lui Caragiale şi Arghezi pe care a îndeplinit-o Ş. Cioculescu; tendinţa *estetizantă* din proza lui E. Barbu, care a devenit tot mai „literară" şi care aruncă o lumină nouă asupra unui roman, ce ne păruse odinioară atît de plin de viaţă, ca ***Groapa;*** influenţa „ocultă" a poeziei lui Geo Dumitrescu; „puritatea" pe care o capătă la C. Ţoiu romanul obsedantului deceniu (la care aş fi adăugat că puţini scriitori contemporani au fost mai sensibili la riscul *extremismelor* politico-ideologice decît autorul ***Căderii în lume,*** care nu e un tolerant faţă de ele, ci un subtil critic al lor); aspectul aluziv şi mitizant este mai propriu poeziei lui Sorescu decît acela demitizant şi aşa mai departe. Cu altele sînt în dezacord: Ivasiuc şi Doinaş n-au talent; din opera Măriei Banuş nu rămîne valabil decît volumul de debut; istoria consacrată literaturii vechi de Al. Piru şi articolele lui ticsite de informaţii *,,mi folosesc, uneori, nimănui";* Marin Preda e mai important ca personaj decît llie Moromete; proza socială a lui Buzura *„ tinde spre o imagine generală voaiată, asemănătoare cu fotografiile spiritiste din trista şi elucubranta carte a lui Hasdeu,* ***Sic cognito"*** şi altele.

Dacă am de făcut o obiecţie mai generală ***Prim planului,*** ea *se* referă la reversul eficacităţii înseşi dorite de către autor, şi anume la pierderea nuanţelor. Alex. Ştefănescu sacrifică spiritului de geometrie o bună parte din spiritul de fineţe necesar criticii la fel ca sarea în bucate. Defectul portretelor provine din principala lor calitate; sînt prea tranşante. Nu cunosc un critic care să taie mai cu plăcere nodurile gordiene (pe unde nu le află, le inventează) decît Alex. Ştefănescu. Au fost E. Lovinescu şi G. Călinescu de păreri opuse în privinţa „sincerităţii" lirice a lui Bacovia, ceea ce a atras o lungă polemică a urmaşilor lor? Vine Alex. Ştefănescu şi rezolvă totul cu o lovitură: *„ Este evident că ambii critici au dreptate, fiecare din punctul său de vedere. Totul depinde de accepţia pe care o dăm noţiunii de sinceritate a poeziei: absenţă a raţionalizării sau absenţă a artistizării".* Ce simple ar fi fost toate pe lumea asta a literaturii dacă am putea tăia nodurile cu sabia! Mai ales cînd frînghia este înnodată **ad hoc;**

ar fi surprinzător că T. Arghezi nu s-a prăbuşit moral imediat după 1948, cînd a fost contestat „oficial" de Sorin Toma, căci poetul *„practic, necontestat"* niciodată înainte, nu avea experienţa acestui gen de relaţii. Cum, adică, n-a fost Arghezi niciodată contestat înainte de 1948? Trebuie să observ fără plăcere că sînt destule împrejurări în care critica lui Alex. Ştefănescu se informează din zvon public *(„se zvonea, de exemplu, că subţirea culegere de nuvele* - a lui Bănulescu, N.M., - *atrăsese atenţia străinătăţii şi că fusese propusă pentru Premiul Nobel")* sau plăteşte un tribut exagerat aproximaţiei şi vagului. In unele cazuri, e drept, autorul are absolută trebuinţă de aceste informaţii de a doua mînă, neverificate, neverificabile ori pur şi " simplu false, ca să-şi construiască pe temelia lor ipotezele personale. Combătînd, pe drept cuvînt, pe cei care i-au negat lui Gh. Grigurcu valoarea de critic şi de poet, are ideea a de mă număra printre ei; i-aş fi *„ explicat (lui Grigurcu)* ***ex catliedra*** *cam cum este cu literatura "* şi i-aş fi *„lăudat versurile considerîndu-le la fel de bune ca ale unui începător, fon Bogdan Lefter".* Mă tem că îi va trebui mult timp lui Alex. Ştefănescu ca să găsească în vreun articol al meu un sprijin moral ori material pentru asemenea năzdrăvane convingeri. Şi de cînd compararea a doi poeţi a devenit ruşinoasă? Ca să nu mai spun că eu am scris despre poezia lui Grigurcu mult mai favorabil decît -scrie autorul ***Prim planului,*** căruia i se pare că ea nu are *„anvergura necesară pentru exprimarea marilor trăiri".* Nu mă bate gîndul să discut acum pe tema marilor şi micilor trăiri poetice (nu înţeleg această ierarhie), dar nu mă pot abţine să nu protestez cînd mi se atribuie afirmaţii şi intenţii ca acelea (similare) care urmează: *„în mod consecvent a scris despre el Nicolae Manolescu. Dar cum? Cu o admiraţie (discret) ironică, cu convingerea intimă că drumul ales de Valeriu Cristea este fără şansă".* Nu-mi recunosc deloc această convingere intimă, cît despre cea public exprimată, e lesne de văzut că nu conţine nici o ironie, chiar dacă admiraţia mea faţă de Valeriu Cristea nu implică identitatea absolută de opinii. Regret aceste deformări ale adevărului, ca şi efectele ieftine, decorurile de carton în slujba cărora ele sînt puse. Alex. Ştefănescu n-are nici un motiv să se teamă că talentul lui de portretist sau ochiul lui de critic vor pierde printr-o ţinută mai supravegheată, printr-o grijă mai mare arătată nuanţelor.

(România literară, nr. 8, 1988)